

Győriványi Ráth György

**Mahler Symphoniai költemény két részben
című művének átalakulása 1. szimfóniává**

(Egy remekmű kialakulása egy zeneszerző- karmester műhelyében)

DLA-tézis

1889. november 20. jeles dátum a Magyar Zenei Élet történetében. Ezen a napon a Pesti Vigadóban olyan esemény történt, amely túlmutatott Magyarországon, új fejezetet nyitott az egyetemes zenetörténetben is. A Budapesti Filharmóniai Társaság bérleti koncertjén bemutatta a Magyar Királyi Operaház akkori főzeneigazgatójának első nagyszabású szimfonikus alkotását: a Symphoniai Költeményt két részben.

A koncerten maga a zeneszerző vezényelt: Gustav Mahler.

Ismerjük Mahler lelkesedő levelét is a nagysikerű főpróba után, amelyben melegen gratulál a zenekari muzikusoknak, és nagyon elégedettnek tűnik.

„Igen tisztelt Uraim!

Még most is a mai főpróba hatása alatt állva ellenállhatatlan késztetést érzek, hogy köszönetet mondjak Önöknek és valamennyi közreműködőnek az áldozatos és valódi művészi szellemtől vezérelt teljesítményért, amellyel elősegítették szerény művem megvalósulását.

Már a mai főpróba is meggyőzött arról, hogy művemet soha többé nem lesz módom ilyen tökéletességgel előadva hallani.

Büszkének érzem magam, hogy egy ilyen társaság élén állhatok, amely ekkora odaadással és minden személyes érdeket háttérbe szorítva áll a művészet szolgálatában, és azt kérem, hogy továbbra is maradjanak annyira jók hozzám, amennyire én hálás és elkötelezett maradok Önöknek.

Őszinte legodaadóbb hívük Gustav Mahler”

Sajnos azt a változatot, amely nálunk elhangzott nem ismerjük. Mahler a darabot háromszor is átdolgozta, ma a végső változatot 1. Szimfóniaként ismerjük.

Tanulmányomban megpróbálom rekonstruálni a művet a meglévő, aránylag nagyszámú kézirat alapján.

Segít engem a siker elérésében, hogy a korban, amelyben a darabot Magyarországon bemutatták olyan szerzők komponáltak, mint Brahms, Liszt, Csajkovszkij vagy Dvorak.

Ezek a szerzők nagyrészt a hagyományos romantikus zenekarra komponálnak, amely kettős fákát, 4 kürtöt, 2 trombitát, 3 harsonát, tubát, timpanit, ütőket, esetleg hárfát foglal magába.

Amikor Mahler átveszi a Magyar Királyi Operaházat a zenekar összlétszáma 70 fő volt.

Természetesen Mahler is ezt az akkor használatos apparátust használta Symphoniai költeményének megkomponálásakor.

A századforduló aztán robbanásszerűen megnöveli a zenedarabok létszámelvárását, de a 80-as évek végén még ez volt az általános.

Ennek alapján azokat a forrásokat, és azon belül is azokat az anyagokat kell keresnem, amelyek az eredeti hangszerelés követelményeinek megfelelnek.

Az 1-3-5 tétel rekonstruálása esetében viszonylag egyszerű a helyzet, hisz rendelkezésünkre áll a University of Western Ontario (UWO) Alfred Rosé gyűjteményében egy kopista által készített másolat, amely a fent említett tételeket tartalmazza. A két kötetbe kötött kotta hátlapján lévő dátumok alapján biztosra vehetjük, hogy ez a másolat a budapesti koncert változata, és az abban lévő későbbi, Mahler saját kezű bejegyzései már valószínűleg a budapesti koncert próbáinak és előadásának tanulságai mutatják. Elég azokat a részeket elemeznünk, amelyeket Mahler kihúzott, vagy drasztikusan megváltoztatott. Igyekszem a változtatás miéértjére is magyarázatot találni

Joggal felmerül azonban a kérdés, miért hiányzik az UWO kéziratból a 2. és a 4. tétel.

A második tétel hiánya még érthető lenne, hiszen ezt többször el akarta hagyni Mahler, de a negyediké nem.

Feltételezhető, hogy a 2. tétel anyaga, talán még egy elveszettnek hitt műve, a Trompeter aus Sackingen egyik kiemelt tétele volt. Lehet, hogy ennek nem is volt másolata, csak az eredetit bele helyezték a másolatba, amelyből Mahler vezényelt.

A 4. tétel lejegyzése a későbbi változatokban is, már csak a hangszerelés lényegesen kamerisztikusabb jellege okán is nagy különbségeket mutat a többi tétellel. Így könnyen elképzelhető hogy Mahler csak az 1.-3.-5. tételeket dolgozta át kezdetben, és a 4. tétel kéziratát egyszerűen felhasználta a későbbi változathoz.

Dolgozatomban részletesen ki kívánok térni ezeknek a feltételezések bizonyítékaira.

A kutatás gyakorlati haszna, hogy segít visszaállítani a mű eredeti formáját.

Meggyőződésem, hogy a Symphoniai költemény két részben már eredeti formájában is rendkívüli alkotás volt, amely mindenképpen számot tarthat a világ és ezen belül is Magyarország zenét és Mahlert szerető rétegének figyelmére.

Mahler újfajta zenét írt az akkor forgalomban lévő zenekarra, formát bontva a létező kereteken belül.

A darab természetesen semmiképpen nem lehet alternatívája a végleges kompozíciónak, amelyet Mahler mint végleges változatot aposztrofált

Az összehasonlító elemzésnek előadó művészeti szempontból is nagy haszna lehet.

A mű első előadásait maga Mahler dirigálta, és kiváló karmesterként rögtön lejegyezte és korigálta a próbák folyamán tapasztalt hibákat.

Karmesteri szempontból nagyon érdekesek a dinamikai javítások, tempójelzések, a frezeálási jelek változásai, és természetesen a hangszerelés változatai is. Valószínűleg sok változtatást az előadói praxis problémái okozhattak, de nyomon követhetők az egyes ötletek elvetése azok után, hogy a fiatal zeneszerző-karmester élőben hallhatta a korábban csak papíron elképzelt hatást.

Karmesteri szempontból a forráselemzések során éppen a legfontosabb előadói kérdésekre kívánnék rámutatni. Részletesen elemezném a tempó, és a tempó karakter meghatározásokat, az általános dinamika és az egyes hangszerek közötti hangerő arányok eldöntését, valamint egy további fontos karmesteri feladatot, a kottában lejegyzett relatív hanghosszúságának koncepciózus meghatározását. Jó zenekari hangzás nem képzelhető el a hang hosszúságok és a frazeálás egységesítése nélkül, hol levegőzzön, hol választódjék el egy hang, melyik hang legyen a frázis tetőpontja, dinamikailag honnan hová fejlődjenek, vagy pihenjenek meg a hangok és mindez milyen tempó relációban.

Mellékesen szeretnék olyan előadói kérdésekre is magyarázatot adni, miért kerül az első tétel ébredő vadászáinak fanfárja, amelyet Budapesten még valóban kürtök játszottak klarinétokra a szimfónia végleges formájában, vagy mit jelenthet a kürtöknél gyakran használt gestopft kifejezés a trombitákra vonatkoztatva.

A kutatás módszere a meglévő kéziratok elemzése előadói szempontból, várt eredménye, hogy megismerhetjük Mahler Symphoniai Költeményének eredeti változatát, és nyomon követhetjük a darab 15 éven keresztül változásait, amely megkönnyítheti eligazodásunkat Mahler zenéjének notációjában.

A kutatás során az alábbi kéziratokat használtam:

- Másoló által készített kézirat, amely jelenleg a University of Western Ontario könyvtárának Mahler_ Rosé gyűjteményében van. 3 tételt tartalmaz két kötetben. Az első kötetben az első tételt és a Scherzo-t a másik kötetben a finálét találjuk. A köteteken belül a 89 11.21 illetve 89 11. 20 található, tehát a leirat egyezik a Budapesti bemutató 1889. november 20 napjával. Így az eredeti szöveget nyugodtan tekinthetjük a budapesti változatnak. A hangszerelés 2-2-2-2, 4-2 (Az ötödik tétel egyes részein 3 trombita)-3 1-hárfa timpani és ütők. A kéziratban Mahler írásával különböző színű korrekciók, beírások jelennek meg. A negyedik tétel hiányzik. Az ötödik tételnek nincs számozása.

-A következő forrás az előbb említett változtatásokat már beépített, a szerző által készített autograph kézirat, amely jelenleg a Yale Egyetem Osborn gyűjteményének része. A kézirat mind az 5 tételt tartalmazza. Az átdolgozás dátumait: 1893. január 19. az 5. tétel végén, 1993. január 27. a 3. tétel végén, illetve augusztus 16. a 2. tétel végén találjuk. A hamburgi előadásra (1893. október 27.) készült.

A Scherzo tétel itt is eredetileg Nr.2 számmal szerepel, majd átjavították Nr3.-ra. A hangszerelés 3-2-2-2, 4 2-3-1 hárfa, timpani, ütők az első tételben, 2-2-2-2, 4-1 hárfa, timpani a másodikban, 3-3-3-3, 4-4-3-1 timpani, ütők a 3.-ban, 3-2-2/3-2, 4-2-3-1 a negyedikben és 3-3-3-3, 4- 4-3-1 timpani, ütők az ötödikben. Az ötödik tétel külön Nr. 5 számmal van ellátva.

- A harmadik forrás másoló által készített kézirat, jelenleg a New York Public Library Bruno Walter gyűjteményének része, láthatóan a Yale autograph javított változata, a weimari bemutatóra készült (1894. június 3.)

A hangszerelés alig változik a hamburgihoz képest 1 Tr-val van több az első tételben. A Blumine tétel itt is szerepel, sőt későbbi előadói utasításokkal is el van látva, de végül esetleges elhagyására is szerepel határozott utalás.

- A Philharmonia No. 446 nyomtatott partitúrája, amely az Editio Musica Budapest gondozásában jelent meg, és a mű végleges változatának kritikai kiadása.

Irodalomjegyzék

Bauer-Lechner Natalie: *Erinnerungen an Gustav Mahler*, Killian 1984

Bónis Ferenc: *A Budapesti Filharmóniai Társaság százötven esztendeje 1853-2003*, Balassi kiadó 2003

Ganz Jeffrey: *Missing movement? The provenance of Blumine in Mahler's First Symphony*, www.mahlerfest.org, 2010. március 16.

La Grange Henry-Lois de: *Mahler (Volume One)*, Doubleday 1973

Mcclatchie Stephen: *The 1889 Version of Mahler's First Symphony: A New Manuscript Source, 19th-Century Music XX/2* The Regents of the University of California 1996

Mitchell Donald: *Gustav Mahler the Wunderhorn Years*, Faber and Faber 1975

Péteri Lóránt: Pécsi változat? *Muzsika* 2005 július

Roman Zoltan: *Mahler és Magyarország*, Geopen 2010

Bruno Walter: *Mahler*, Gondolat 1981

Wilkins Sander: *Preface to the Revised Edition of the First Symphony*, Mahler Gesamtausgabe 1995

Gustav Mahler-Richard Strauss Correspondence 1888-1911, Herta Blaukopf 1984

Gustav Mahler: Unbekannte Briefe, ed. Herta Blaukopf (Vienna/Hamburg: Paul Zsolnay Verlag, 1983)

Richard Strauss Briefe aus dem Archiv des Allgemeinen Deutschen Musikvereins 1888-1909, Irina Kaminiarz Weimar 1995,

A Budapesti Filharmóniai Társaság választmányi üléseinek jegyzőkönyvei.

A Budapesti Filharmóniai Társaság levelei.

A Budapesti Filharmóniai Társaság műsorai és bevételei.